

Василь ЧУРА

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історичного краєзнавства,
Львівський національний університет ім. І.Франка
(Львів, Україна), vschbox@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0464-0086>

Василь МАРЧУК

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних інститутів та процесів,
Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаніка
(Івано-Франківськ, Україна), vmarchuk@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3992-8530>

Участь партійно-державної номенклатури західних областей УРСР у заколоті ДКНС (серпень 1991 р.)

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.04.091>

УДК: 94:329.15](477.82)«1991»

Анотація. Мета дослідження полягає у з'ясуванні причин підтримки чільним комуністичним партпаратом західних областей УРСР кремлівського заколоту на чолі з ДКНС, а також фактографічній реконструкції подій та наслідків провалу путчу в контексті реставрації незалежності України. **Методологічна основа** розвідки базована на раціональному шаблі з дотриманням принципу історичної об'єктивності. У ході дослідження було застосовано методи критичного і структурного аналізу та класифікації, систематизації й верифікації неопублікованих архівних джерел і польового матеріалу. **Наукова новизна** отриманих результатів сформована на документах одного республіканського й семи обласних архівів, а також матеріалах періодичних видань комуністичного та ліберально-демократичного спрямування, інтерв'ю із сучасниками й учасниками подій. На цій основі реконструйовано не надто відому фактографію, пов'язану з рецепцією путчу ДКНС на різних рівнях тогочасного радянського соціуму. Ключову увагу присвячено малодослідженому сприйняттю місцевими комуністичними елітами спроби збройного реваншу за умов поступової втрати ними владного статусу. **Висновки.** Після звільнення західноукраїнських областей від комуністичної монополії на політичну владу внаслідок поразки партійних висуванців на виборах 1990 р., місцевий партпарат зберігав надію на реванш лише за умов силової підтримки від союзного центру. Тому, на відміну від рядових комуністів і прихильників націонал-комуністичної Демплатформи, після незаконного захоплення влади ДКНС у серпні 1991 р. вищі обкомівські керівництва західних областей УРСР перетворилися на координаційні центри виконання розпоряджень заколотників. Вони були єдиними, хто отримав перші таємні вказівки московських кураторів, визнав надзвичайний стан і закликав громадськість утриматися від акцій непокори. Місцеві партійні еліти уклали плани виконання директив путчистів і спонукали керівників силових, адміністративних та господарських інституцій коритися їм. Однак на перешкоді став очолюваний демократичними радами, національними партіями та громадськими спілками опір. Тож спроба очолюваного ДКНС перевороту у західноукраїнських областях була апіорі приреченою на фіаско. Участь партверхівки у заколоті поставила КПУ поза законом, довершила розпад низових структур, спричинила націоналізацію партійного майна і трансформувала її у злочинну політичну організацію, яка виступила проти незалежності України.

Ключові слова: західні області УРСР, комуністична влада, ДКНС, заколот, національний рух, державність.

З огляду на те, що українська історична наука ще не достатньо детально розглянула проблему участі регіональних підрозділів КПРС–КПУ в московському закладі ДКНС, автори проаналізують заходи з підтримки західноукраїнськими обкомами путчистів, що мали на меті зберегти СРСР і не допустити відновлення незалежності України. Зацікавлення одного з авторів раніше цією проблемою вже знаходило сегментарний вияв на шпальтах історичних видань¹. Огляд окремих аспектів діяльності західноукраїнських обкомів у серпні 1991 р. був доступним і для російського читача². Однак розширення документальної основи дослідження спричинило необхідність продовження публікацій віднайдених матеріалів.

Фрагментарно цієї наукової проблеми торкалися вітчизняні (В.Баран, В.Даниленко, С.Кульчицький, О.Муравський)³ та закордонні (Н.Верт, Е.Каррер д'Анкосс, Е.Тодд)⁴ дослідники. Джерельною базою статті послуговували неопубліковані компартійні архівні матеріали, періодичні видання як демократичного, так і комуністичного спрямування, спогади учасників і сучасників подій. Вони свідчать, що перша половина 1991 р. – це підготовка регіональних обласних комітетів КПРС–КПУ до реваншу за поразку у виборах 1989 й 1990 рр. На це вказували численні директиви ЦК КПРС і КПУ та їх виконання місцевими структурами щодо збільшення впливу на політичну ситуацію у своїх областях. Ключовою серед них стала постанова від 14 липня 1991 р. «Про посилення впливу на соціально-політичну обстановку», в якій йшлося про гостру необхідність «наведення конституційного порядку» у країні⁵.

Проте діапазон інструментарію для втілення зазначеної постанови був надзвичайно вузьким унаслідок того, що всі рівні партійної конструкції охопила системна деградація. Найбільш помітно вона проявлялася у середовищі рядових членів. У 1985 р. у Львівській обл. нараховувалося 125 тис, Рівненській – 57 521, Івано-Франківській – 53 837, Волинській – 51 037, Тернопільській – 47 221, Закарпатській – 45 841, Чернівецькій – 42 120 партійців, що разом становило 422 688. Упродовж 1988–1991 рр. квитка КПУ добровільно позбулися на Львівщині – 48 822, Рівненщині – 12 991, Івано-Франківщині – 10 718, Тернопільщині – 5271, Закарпатті – 4127, Чернівецьчині – 2990, Волині – 2170 осіб. Загалом на західноукраїнських теренах партію залишили 87 089 членів, або 29,1% від їх республіканського числа⁶. Показово, що 51% серед вибулих становили робітники. Тому 15 червня 1991 р. ЦК КПУ визнав, що партія втратила підтримку тих, кого вважала своєю соціальною опорою. Лише за п'ять місяців того року з КПУ вийшли 191 тис. робітників⁷. Як наслідок, відсутність системної сплати

¹ Чура В.І. Участь обласних комітетів КПУ Галичини у закладі ДКНС як чинник становлення інституту Президента в Україні // Матеріали міжнародної наукової конференції «Інститут Президента України в системі державної влади України» (17 січня 2014 р.). – К., 2014. – С.258–262; Його ж. Участь львівського компартапарату у закладі ДКНС // Історичні пам'ятки Галичини: Матеріали VI краєзнавчої конференції історичного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка (4 березня 2016 р.). – Л., 2016. – С.248–254.

² Чура В.І. Роль областних комітетів КПСС в событиях августа 1991 г.: исторический опыт Западной Украины // Знание. Понимание. Умение: Научный журнал Московского гуманитарного университета. – Вып.2. – Москва, 2013. – С.129–135.

³ Баран В.К. Україна після Сталіна: нариси історії 1953–1985 рр. – Л., 1992. – 124 с.; Баран В., Даниленко В. Україна в умовах системної кризи. – К., 1999. – 303 с.; Кульчицький С.В. Партійно-радянський апарат у системі влади // Український історичний журнал. – 1994. – №6. – С.3–15; Його ж. Знищення тоталітаризму – головний підсумок горбачовської перебудови // Перебудова: задум і результати в Україні (до 10-річчя проголошення курсу на реформи): Мат. наук.-теорет. семінару. – К., 1996. – С.3–6; Муравський О. Західні землі України: шлях до незалежності (1985–1991). – Л., 2011. – 268 с.

⁴ Верт Н. История советского государства 1990–1991. – Москва, 1996. – 478 с.; Каррер д'Анкосс Э. Евразийская империя: История Российской империи с 1552 г. до наших дней. – Москва, 2010. – 432 с.; Тодд Э. После империи. – Москва, 2004. – 307 с.

⁵ Державний архів Львівської обл. (далі – ДАЛО). – Ф.3. – Оп.62. – Спр.1001. – Арк.100–101.

⁶ Підраховано авторами.

⁷ Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп.11. – Спр.2276. – Арк.1–5.

партвнесків у низовому середовищі спричинила значну фінансову кризу. Наприклад, у 1991 р. на львівські партійні рахунки надійшло 2260 тис. руб., натомість видатки сягали 10 020 тис. руб.⁸

Активні процеси відбувалися й у партійному керівництві. У 1990 р. у Львові утворився політичний клуб «Демократична альтернатива», що став місцевим проявом опозиційної течії, відомої як Демократична платформа. Клуб об'єднав керівних комуністів середнього рівня – прихильників державності України, а отже розколов партократію на союзних і націонал-комуністів⁹. Окрім того, проголошення Декларації про державний суверенітет України ставило республіканську комуністичну спілку в рамки закордонної політичної сили, легітимність якої викликала сумніви. 22 липня 1991 р. у Міністерстві юстиції під номером 107 було зареєстровано Комуністичну партію України як самостійну політорганізацію, що неабияк дезінтегрувало ортодоксальне комуністичне середовище, позаяк увело в незрозумілий формат стосунки КПУ з «материнською» КПРС¹⁰.

Таким чином, у здійсненні перевороту ДКНС дієвими могли бути лише обкомівська партноменклатура московського спрямування та подекуди вірне їй нечисельне адміністративне, господарське й силове керівництво, яке ще не було усунуте новообраними демократичними радами обласного, міського, районного рівнів.

Архівних компартійних документів, які висвітлюють участь західноукраїнського партапарату у заколоті ДКНС, уціліло обмаль. Як згадував професор Чернівецького національного університету В.Ботушанський, коли 24 серпня 1991 р. національно-демократичні сили захопили приміщення обкому, то в підвалах знайшли велику кількість порізаних та обгорілих паперів, установити зміст яких було неможливо¹¹. Однак серед секретних документів Державного архіву Львівської обл. збереглася телеграма ЦК КПУ №47 від 18 серпня 1991 р.:

«Секретно. Передати шифром. Завідуючий загальним відділом ЦК В.Матвеев. Першим секретарям Кримського рескому, обкомів, Київського міськкому Компартії України. У зв'язку з введенням у ряді місцевостей країни надзвичайного стану Секретаріат ЦК рекомендує: оперативно зорієнтувати партійний актив, народних депутатів, керівників підприємств, колгоспів, радгоспів, організацій й установ на необхідність забезпечити спокій, твердий конституційний порядок і дисципліну, чітку, безперерйну роботу всіх підприємств, організацій і служб. У цій обстановці найважливіше значення має припинення екстремістських настроїв, недопущення будь-яких протизаконних дій, які можуть викликати безладдя, громадську непокору, привести до кровопролиття. Будь-які демонстрації, мітинги, маніфестації, страйки повинні бути заборонені. Сьогодні ключовим питанням є збереження СРСР. Будь-які дії, направлені на підрив Союзу, порушення радянських законів, прояви регіонального егоїзму повинні припинятися негайно. Зорієнтуйте керівників засобів масової інформації на необхідність утриматись від публікації будь-яких матеріалів, які можуть дестабілізувати обстановку. Секретаріат ЦК звертає увагу на те, що заходи, які приймаються керівництвом країни зі стабілізації обстановки і виходу з кризи, відповідають настроям переважної більшості трудящих і співзвучні з принциповою позицією Компартії України. Секретаріат ЦК Компартії України».

⁸ ДАЛО. – Ф.3. – Оп.62. – Спр.1058. – Арк.11.

⁹ Там само. – Спр.726. – Арк.40–43.

¹⁰ Там само. – Спр.974. – Арк.101.

¹¹ Інтерв'ю з Ботушанським Василем Мефодійовичем, 1935 р. н., записане у м. Чернівці 21 липня 2010 р. (архів В.Чури).

В іншій телеграмі було сказано:

«У зв'язку з введенням у країні надзвичайного стану, найважливішою задачею партійних комітетів є сприяння Державному комітету з надзвичайного стану в СРСР. У всій практичній діяльності необхідно керуватися Конституцією і законами СРСР, документами, які видаються ДКНС»¹².

Газета Радеківської районної ради «Народна справа» оприлюднила документ, котрий було знайдено під час націоналізації майна Бродівського райкому КПУ. Ішлося про постанову №1, протокол №20 «Про введення особливого режиму роботи у Львівському обкомі Компартії України та партійних комітетах області». Її підписав 19 серпня 1991 р. секретар обкому А.Сітарчук. Дев'ять розділів постанови зобов'язували: 1) встановити особливий режим роботи у всіх структурах обкому; 2) за окремим графіком організувати добове чергування відповідальних працівників партапарату; 3) відкликати з відпустки секретарів усіх парткомів області; 4) керівникам підрозділів обкому постійно інформувати про власне місце перебування приймальню обкому та заборонити тривале відлучення; 5) забезпечити добову діяльність спецзв'язку із ЦК КПРС та ЦК КПУ; 6) забезпечити готовність та безперерйну діяльність автотранспорту і скласти перелік осіб, які наділяються правом його виклику в неробочий час; 7) визначити окремий порядок пропуску у приміщення обкому партії; 8) орієнтувати первинні організації на забезпечення діяльності трудових колективів в умовах надзвичайного стану та вживати заходів щодо участі комуністів у сприянні ДКНС; 9) міськкомам і райкомам щоденно інформувати про ситуацію на місцях, а термінову інформацію подавати невідкладно¹³.

Як наслідок, 19 серпня 1991 р. львівські обкомівці Секретарюк, Сітарчук, Диміцький, Пилипчук, Пахольчук, Піскорський, Грабовський, Краснощок, Кирей, Григоренко, Лукович, Моїсеєнко, Прилуцький, Дем'яновський, Ільясов, Сирота, Тарасенко, Савченко перебували неподалік від обласного комітету, очікуючи на розпорядження ДКНС¹⁴. Відповідно перші секретарі всіх міськкомів та райкомів зібрали бюро й чекали настанов обкому¹⁵.

Для протидії заколотникам у Львові 19 серпня було утворено Комітет громадської згоди (КГЗ), на засіданні якого голова облвиконкому С.Давимука доповів, що керівник обласної ради В.Чорновіл знаходиться в Києві, тому він зустрівся з командувачем Прикарпатським військовим округом В.Скоковим, котрий пояснив: пересування військ на вулицях міста пояснюється їх поверненням з Яворівського полігону. С.Давимука передав прохання В.Чорновола не допустити запровадження надзвичайного стану у Львові. Але керівництво облтелерадіо, посилаючись на усне розпорядження голови Держтелерадіо Диколенка, заборонило виступи львівських громадських діячів на місцевому телеканалі. Утім після втручання К.Масика на місцевому телебаченні виступили С.Давимука та очільник міської ради В.Шпіцер. Того ж дня обласна й міська ради, НРУ, УГС та КГЗ опублікували звернення: «Віримо: реакція не пройде, демократія переможе! Будьте готові до рішучих дій». 20 серпня біля пам'ятника І.Франку відбувся

¹² ДАЛО. – Ф.3. – Оп.62. – Спр.976. – Арк.85.

¹³ Народна справа. – 1991. – 29 серпня. – С.1.

¹⁴ Там само. – С.1–2.

¹⁵ Західна Україна – 1991. – 26 серпня. – С.3.

попереджувальний мітинг проти ДКНС. Наступного дня біля театру опери та балету пройшла багатотисячна маніфестація, де голова страйкому В.Фурманов оголосив безстроковий страйк.

Незважаючи на це, 22 серпня 1991 р. бюро Львівського обкому звернулося до містян із закликом зберегти СРСР, таким чином підтримавши заколотників. Згодом на прес-конференції виступили обкомівці В.Гончарук, В.Пахольчук, В.Помагаєв, Б.Диміцький, член бюро Ленінського райкому Є.Таліпов, які закликали підтримати просоюзну позицію обкому і визнати ДКНС. 21–24 серпня Львівщину охопили чисельні протести національно свідомої громадськості. Вони відбулися чи не в усіх установах та організаціях області. У газеті львівської філії НРУ «Віче» академік М.Голубець писав: «Після ДКНС партія не має права на існування»¹⁶.

Через день після проголошення незалежності України Президія Верховної Ради на основі п. 6 ст. 106 Конституції УРСР ухвалила «Указ про тимчасове припинення діяльності КПУ» – до остаточного розслідування обставин, пов'язаних із подіями 19–21 серпня 1991 р. МВС було доручено опломбувати й узяти під охорону приміщення партійних комітетів та забезпечити збереження їх майна, документів. 30 серпня, посилаючись на ч. 2 ст. 7 Конституції УРСР про недопущення створення й діяльності партій, які ставлять за мету зміну конституційного ладу шляхом насильства, Президія ВРУ ухвалила указ №1468-ХІІ «Про заборону діяльності Компартії України». Генпрокуратура довела справу до логічного кінця, заборонивши КПУ ще й у судовому порядку. Розпорядження голови Верховної Ради України Л.Кравчука №1502-ХІІ від 7 вересня 1991 р. зобов'язувало виконками утворити спеціальні комісії щодо звільнення всіх партпрацівників та передачі майна компартії державним закладам.

Від 26 серпня до 21 вересня 1991 р. всі радянські інституції Львівської обл. прийняли рішення про націоналізацію майна КПУ на підвідомчих їм територіях. Започаткувала цей процес ухвала Львівської облради від 26 серпня, що забороняла діяльність КПРС–КПУ, ЛКСМУ (МДС), «заморожувалися» їхні рахунки та опломбовувалося майно¹⁷. Часопис Жидачівської районної ради «Новий час» стверджував, що секретар з ідеології місцевого районного комітету палив документи на очах у представників райради народних депутатів, що прийшли описувати райкомівське майно¹⁸.

Згодом було проведено паспортизацію партійної й комсомольської нерухомості та передано її у відання виконкомів або організацій, котрі цього потребували. Скажімо, будівлі обкому, міськкомів і райкомів перейшли до відповідних рад народних депутатів, лікувальні, відпочинкові та освітянські заклади, архіви – до складу відповідних державних адміністративних органів. Ті кошти, що станом на 1 серпня 1991 р. перебували на партійних рахунках, перейшли в дохід держави.

Як свідчило звернення бюро Івано-Франківського обкому від 21 серпня 1991 р., яке підписав перший секретар З.Куравський, партійна верхівка області чекала слушного моменту взяти реванш. У цей день вона скерувала телеграми ЦК всім низовим партійним структурам і закликала утриматися від проведення страйків, мітингів, маніфестацій¹⁹. Компартійні періодичні видання опублікували заяву заколотників та ігнорували наростання антикомуністичного руху. На шпальтах надвірнянської газети «Народна воля» голова комісії інвентаризації майна й документів районного

¹⁶ Див.: *Стеццишин О.* Потрібна наполеглива праця // Віче. – 1991. – 22 вересня. – С.2.

¹⁷ Народна справа. – 1991. – 24 серпня. – С.1.

¹⁸ *Точ Я.* Вирвали зміїне жало! // Новий час. – 1991. – 27 серпня. – С.1.

¹⁹ Державний архів Івано-Франківської обл. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.5622. – Арк.31.

комітету КПУ говорив, що ознайомлення з матеріалами райкому дозволяє стверджувати про підготовку до заколоту впродовж кількох місяців²⁰. Це підтверджував очільник місцевих комуністів М.Гнатюк. За його словами, розпорядження ЦК КПУ щодо підтримки ДКНС було розповсюджене по низових партійних структурах²¹. Однак 19 серпня всі члени Надвірнянського райвиконкому голосували за звернення, спрямоване проти заколотників. Утримався лише начальник райвідділу внутрішніх справ і член райкому КПУ М.Христюк²².

Газета Рогатинської районної ради народних депутатів «Голос Опілля» оприлюднила результати роботи комісії райвиконкому щодо з'ясування обставин сприяння в районі державному перевороту. 20 серпня 1991 р. начальник АТП-12640 отримав телеграму керівника обласного автоуправління члена райкому Кісільова з вимогою встановити цілодобове чергування на підприємстві та припинити поїздки по області й республіці. Розпорядженням обласного начальства на посиленій режим служби було переведено особовий склад райвідділу внутрішніх справ. Міліцейським очільникам району рекомендувалося перевірити готовність підрозділів до дій в екстремальних умовах та взаємодіяти з КДБ²³.

20 серпня 1991 р. депутати міської ради висловилися проти заколотників і зібрали в Івано-Франківську мітинг на підтримку національних сил. Упродовж 21–24 серпня акції протесту відбулися в Коломиї, Яремчі, Косові, Надвірній, Галичі, Рогатині, Снятині, Тлумачі, Городенці, Калуші, Долині. Інформаційно-рекламне видання «Агро» опублікувало рішення Івано-Франківської обласної ради народних депутатів «Про ліквідацію наслідків державного перевороту», яке 24 серпня підписав її голова М.Яковина. У ньому говорилося: «Припинити на території Івано-Франківської області діяльність організацій КПУ. Відмінити їх фінансові операції. Взяти під контроль майно партійних комітетів»²⁴.

На Тернопільщині 19 серпня 1991 р. «тріумвірат» у складі секретаря Чортківського райкому КПУ Ю.Філяка, голови Координаційної ради НРУ Р.Басараби та керівника районного політичного проводу УРП В.Мармуса у спільній заяві назвали переворот «авантюрою»²⁵. Наступного дня у приміщенні Тернопільського обкому КПУ відбулася нарада за головуванням першого секретаря обкому І.Бойка, де всі обласні, міські та районні секретарі підписали заяву на підтримку заколотників, закликали «зберігати спокій», «не піддаватися на провокації» й утриматися від участі в мітингах і страйках. Від заяви публічно відмежувався секретар Чортківського райкому Ю.Філяк²⁶.

Проти ДКНС виступили тернопільські обласна та міська ради народних депутатів. 20–21 серпня 1991 р. їх керівники В.Олійник і В.Негода на позачергових сесіях не визнали постанов заколотників, підтвердили власну правочинність в області й закликали жителів до протистояння путчистам²⁷. 20 серпня 15 національних спілок утворили Координаційну раду демократичних сил Тернопільщини, назвали переворот «агонізуючим наступом більшовицької системи» та закликали до безстрокового страйку²⁸. 21 серпня на Театральній площі в обласному центрі розпочався мітинг,

²⁰ Народна воля. – 1990. – 3 вересня. – С.3.

²¹ Борис В. «У такій партії працювати не буду» // Народна воля. – 1990. – 3 вересня. – С.2.

²² Гриджун І. 19 серпня: хто є хто // Там само. – 29 серпня. – С.1.

²³ Голос Опілля. – 1991. – 7 вересня. – С.3.

²⁴ Агро. – 1991. – 31 серпня. – С.1.

²⁵ Голос народу. – 1991. – 24 серпня. – С.1.

²⁶ Філяк Ю. Заява // Голос народу. – 1991. – 24 серпня. – С.1.

²⁷ Тернопіль вечірній. – 1991. – 21 серпня. – С.1.

²⁸ Тернистий шлях. – 1991. – Серпень. – С.1.

після якого страйкарі оточили приміщення обкому, розпочавши його безстрокове пікетування. Упродовж 22–24 серпня у Чорткові, Бережанах, Ланівцях, Тербовлі, Заліщиках, Гусятині, Козовій, Бучачі, Кременці, Зборові відбулися антисоюзні мітинги, де лунали заклики до суду над КПРС–КПУ. 23 серпня на Співочому полі в Тернополі національна еліта краю у складі І.Бойчука, В.Колінця, А.Зарудного, Я.Демидася, Г.Петрука-Попика, Я.Карп'яка, А.Романюка провела демонстрацію під гаслами «КПРС – геть з України!» та «Україні – волю!».

Як результат, 24 серпня 1991 р. в багатьох районних комітетах КПУ відбулися позачергові пленуми, котрі постфактум засудили путчистів. Бюро Чортківського райкому не тільки схвально зустрівло проголошення незалежності України, а й надіслало у ЦК КПУ телеграму з вимогою дати оцінку своєї діяльності у дні перевороту на позачерговому з'їзді, де створити самостійну партію на демократичних засадах²⁹. Демплатформівська опозиція закликала обласну раду негайно декомунізувати всі трудові колективи області та націоналізувати партійне майно на користь народу України³⁰. У заяві, відомій як «Відозва-91», говорилося: «Повністю дискредитувала себе головний організатор державного перевороту – КПРС та її структури на місцях. Мета була одна: зберегти “єдиную и неделимую”, в якій Україна знову буде безправною і пограбованою»³¹. Того ж дня міськрада доручила голові обласного КДБ подати списки причетних до заколоту в Тернопільській обл. Заступникові начальника міського управління МВС В.Реймі було доручено взяти під охорону всі об'єкти компартії в Тернополі. Обласна рада змінила радянський прапор на національний і винесла рішення про заборону діяльності партійних структур на Тернопільщині.

25 серпня 1991 р. Тернопільський облвиконком утворив комісію у складі 21 особи з розслідування причетності партійної верхівки, правоохоронних органів, керівників інших інституцій до антиконституційного заколоту ДКНС. Її очолював С.Оконський³². Головою подібної комісії обласної ради став В.Литвинчук. Депутати встановили, що в Тернопільському обкомі, міськкомі, райкомі та Борщівському райкомі були спроби таємного нищення партійних документів³³. На зміну комісіям із розслідування дій комуністів за ДКНС прийшли ліквідаційні комісії, що описали та націоналізували майно. Приміром, 26 серпня міськрада прийняла ухвалу про утворення на підприємствах міста комісій із представників рад трудових колективів, профспілкових і страйкових комітетів, котрі прийняли за актом місцеве майно КПУ³⁴.

Партійна номенклатура Рівненщини 19 або 20 серпня 1991 р. провела позачергове засідання обкомівського активу, де вітала ДКНС й чекала його подальших указівок. Аналогічно вчинив й обласний прокурор С.Польовий. Відкрито підтримав заколотників депутат Верховної Ради СРСР директор агрофірми «Зоря» Рівненського р-ну В.Плютинський³⁵. 21 серпня відбулося друге позачергове засідання бюро обкому, де головував його перший секретар В.Луценко. Результатом засідання стало звернення, підписане консультантом загального відділу О.Ковтуном. У ньому йшлося про антиконституційність московського перевороту³⁶.

²⁹ Голос народу. – 1991. – 27 серпня. – С.3–4.

³⁰ Тернопіль вечірній. – 1991. – 24 серпня. – С.1–2.

³¹ Трудова слава. – 1991. – 27 серпня. – С.3–4.

³² Тарасенко В. На волю запрошень не дають // Тернопіль вечірній. – 1991. – 28 серпня. – С.2.

³³ Гадомський О. Замітають сліди // Там само – 24 серпня. – С.2.

³⁴ Тернопіль вечірній. – 1991. – 29 серпня. – С.3.

³⁵ Вісті Рівненщини – 1991. – 31 серпня. – С.1.

³⁶ Державний архів Рівненської обл. (далі – ДАРО). – Ф.400. – Оп.141. – Спр.8. – Арк.48–50.

Такі «проукраїнські» дії обкому пояснював в інтерв'ю заступник голови Рівненського облвиконкому О.Сідлецький. За його словами, 19 серпня 1991 р. заступник міністра оборони СРСР генерал армії В.Варенников зателефонував командувачеві розквартированого в Рівному 13-го армійського корпусу генерал-лейтенантові В.Степанову й повідомив, що влада переходить до ДКНС і союзного командування. 20 серпня колишній перший секретар обкому КПУ, а тоді голова Рівненської обласної ради П.Прищепя самоусунувся від керівництва областю. Відповідальність на себе взяв перший заступник керівника облвиконкому Р.Василишин й оголосив наказ В.Варенникова незаконним. На цій основі 21 серпня генерал В.Степанов на чолі озброєних військовиків оточив приміщення обкому та змусив бюро визнати незаконність перевороту³⁷.

Серед національно-демократичних сил першими відреагували депутати міської ради Рівного. На шпальтах місцевої газети йшлося, що 20 серпня 1991 р. міські обранці на чолі з О.Ковальчуком не визнали ДКНС і звернулися до рівненчан із закликом виконувати лише їхні розпорядження. Рішення ініціювали В.Мартиросян, В.Червоній, О.Кобилянська, В.Шкуратюк, В.Мороз. Цікаво, що під час голосування депутати-комуністи покинули залу. Сесія ухвалила звернення до співробітників КДБ, МВС, прокуратури, суду, юстиції, військовослужбовців і трудових колективів міста й області із закликом бойкотувати ДКНС. Того ж дня представники НРУ, УРП, СНУМ на майдані Незалежності в Рівному скликали мітинг під керівництвом депутата Верховної Ради В.Червонія, який закликав не визнавати «хунту». За поданням обласного прокурора С.Польового прокуратура доручила міліції притягнути до відповідальності учасників зібрання. Однак правоохоронці на чолі з М.Єрмінім не втручалися у хід подій³⁸.

Рівненська обласна рада виступила проти заколотників лише 23 серпня 1991 р. Відповідне рішення підписали В.Мартиросян, П.Прищепя, В.Червоній, В.Баталов, М.Шершун, В.Руденко, В.Білий, М.Поровський, В.Пилипчук³⁹. 25 серпня в Рівному пройшла демонстрація під гаслом «КПРС – скажений пес!», де лунав заклик забронити в області діяльність КПУ. Під час проведення того ж дня надзвичайної сесії облради начальник управління КДБ О.Демчук доводив власне невизнання путчистів. Однак депутат І.Федів звинуватив його у формуванні «списків неблагонадійних» і пред'явив громадськості один із таких секретних документів. Дійшло до протистояння, що ледве не зірвало сесію. Згодом депутати створили комісію з розслідування діяльності партійної верхівки у дні заколоту⁴⁰.

25 серпня 1991 р. міськрада вирішила демонтувати пам'ятник В.Леніну в Рівному⁴¹. 26 серпня виконком прийняв ухвалу взяти під охорону майно КПУ, утворивши комісію на чолі з Г.Харчуком. Керівникам банківських установ забронялося здійснювати видаткові операції з усіх партійних рахунків⁴². 29 жовтня Рівненський виконком прийняв ухвалу №205 «Про передачу майна обкому Компартії України». Згодом такі ж рішення продублювали всі міські та районні виборні органи. Ліквідаційна комісія, яку очолював О.Сідлецький, описала обкомівські матеріальні цінності й установила їх вартість – п 388 тис. руб. Це майно було передане відповідним радянським інституціям: гуртожитки – профспілкам,

³⁷ Інтерв'ю з Сідлецьким Олександром Станіславовичем, 1944 р. н., записане в м. Рівне 9 вересня 2009 р. (архів В.Чури).

³⁸ *Неснюк М. А* Рівне зберігало спокій // Рівне. – 1991. – 24 серпня. – С.3.

³⁹ Вісті Рівненщини – 1991. – 24 серпня. – С.3.

⁴⁰ Там само. – 27 серпня. – С.1.

⁴¹ Горинь. – 1991. – 1 вересня. – С.2.

⁴² Вісті Рівненщини – 1991. – 27 серпня. – С.2.

лікувальні установи та навчальні заклади – управлінням охорони здоров'я й освіти⁴³. Колишній перший секретар обкому, а згодом голова облради П.Прищепя пригадавав: «Компартапарат сприяв ДКНС з надією зберегти Радянський Союз. Але партію згубили демократичний централізм, втручання у господарські справи, нерозсудливі національна та релігійна політики. Ігнорування власних помилок та надмірна орієнтація на союзний центр довершили її розпад. Перестала бути КПРС – перестав бути СРСР»⁴⁴.

Напередодні заколоту, 16 серпня 1991 р., секретар обкому Волинської обл. С.Пхиденко звітував у ЦК КПУ щодо виконання липневої постанови «Про посилення впливу Компартії України на соціально-політичну обстановку в республіці». Він інформував республіканське керівництво про обкомівську постанову «Невідкладні заходи зниження напруженості в області» та відповідні ухвали всіх міськкомів і райкомів⁴⁵. Коли 19 серпня обкомівська газета «Радянська Волинь» оприлюднила рішення ДКНС, наступного дня до Луцька прибула партійна номенклатура Волині й до 22 серпня очікувала вказівок заколотників. 23 серпня під керівництвом першого секретаря І.Лазорка відбулося засідання бюро обкому партії, хід якого встановити не вдалося через те, що кореспондента газети «Народна трибуна» туди не пустили⁴⁶. Відомо лише те, що першим підтримав ДКНС начальник Волинського УВС Павлов, видавши наказ виконувати настанови путчистів⁴⁷.

19 серпня 1991 р. на Театральній площі в Луцьку зібрався мітинг проти ДКНС. Його провели депутати Верховної, обласної та міської рад О.Гудима, А.Бондарчук, Я.Дмитришин, С.Шимонович, О.Юрченко, Г.Кожевніков⁴⁸. Того ж дня колишній секретар обкому, голова обласної ради В.Блаженчук відмовився терміново скликати сесію, мотивуючи це відсутністю кворуму⁴⁹. Згодом він публічно виступив проти заколоту, назвавши путч «кривавим московським переворотом». 20 серпня голова міської ради А.Поха прийняв рішення скликати 22 серпня позачергову сесію, щоб дати оцінку діям заколотників. До редакції газети «Народна трибуна» надійшов анонімний дзвінок із погрозою вирізати йому на лобі тризуба⁵⁰. 23 серпня міські обранці визнали переворот замахом на суверенітет України, призупинили існування міського управління КДБ, заборонили функціонування компартійних структур у міськраді та міськвиконкомі, звернулися до прокурора з вимогою почати розслідування злочинних дій волинської партверхівки у дні заколоту.

З осудом заколотників виступив перший секретар Луцького міського комітету КПУ І.Ліповський, заявивши, що значна частина комуністів не підтримала переворот⁵¹. 25 серпня 1991 р. міськрада ухвалила рішення про перейменування вул. Леніна та демонтаж відповідного пам'ятника, опломбувала приміщення обкому й порушила питання про його передачу Волинському університету⁵². 27 серпня облрада продублювала республіканське рішення щодо заборони діяльності КПУ та передала її районне майно в підпорядкування відповідних радянських інституцій. Сімох керівників

⁴³ ДАРО. – Ф.400. – Оп.141. – Спр.24. – Арк.1–274.

⁴⁴ Інтерв'ю з Прищепою Петром Купріяновичем, 1937 р. н., записане в м. Рівне 14 червня 2009 р. (архів В.Чури).

⁴⁵ Державний архів Волинської обл. – Ф.1. – Оп.26. – Спр.67. – Арк.95–96.

⁴⁶ *Бережета Б.* Знову... заховався // Народна трибуна. – 1991. – 27 серпня. – С.3.

⁴⁷ *Корецька К.* Повержений ідол // Там само. – 28 серпня. – С.2.

⁴⁸ *Бережета Б.* Страшно і соромно // Там само. – 24 серпня. – С.3.

⁴⁹ Вісті Ковельщини. – 1991. – 5 вересня. – С.2.

⁵⁰ Народна трибуна. – 1991. – 21 серпня. – С.2.

⁵¹ *Корецька К.* Краще пізно, як ніколи // Там само. – 28 серпня. – С.3.

⁵² *Корецька К.* Повержений ідол // Там само. – С.2.

районних рад і за сумісництвом перших секретарів районних комітетів КПУ було позбавлено роботи в радянських органах Луцького, Любомльського, Старовижівського, Ратнівського р-нів.

Тоді ж обласна та міська ради створили комісію щодо розгляду діяльності партійних органів у дні заколоту. За словами кореспондента газети «Народна трибуна» Б.Берекети, комісія виявила постанови ДКНС і розпорядження ЦК КПРС та КПУ на його підтримку, завізовані першим секретарем обкому І.Лазорком. Для шифрування телеграм ЦК КПРС мав позивні «Олімп», ЦК КПУ – «Мир», Волинський обком – «Роща». 25–26 серпня зафіксовано спроби керівних комуністів зламати пломби і знищити документи⁵³. Серед них був другий секретар обкому М.Гарасюк, який їздив по райкомах та власноруч нищив документацію⁵⁴.

Обласний комітет КПУ Закарпаття у дні заколоту займав вичікувальну позицію. 20 серпня 1991 р. збір підписів на підтримку ДКНС розпочала рада ветеранів області⁵⁵. 23 серпня обласне партійне керівництво зробило спробу відмежуватися від участі в путчі, розуміючи, що основний тягар відповідальності впаде на його плечі. У заяві обкому йшлося: «Наголошуємо, що рядові комуністи не несуть відповідальності за дії окремих керівників партії і держави»⁵⁶. Газета «Вісті Ужгородщини» оприлюднила статтю «Мудрі вчорашнім днем»: «Відтепер, – говорилося в ній, – коли діями демократичних сил відновлено конституційні порядки, починає проявлятися активність партійних органів. Більшість із них б'є себе в груди і заявляє, що була проти перевороту. А де ви були з 19 до 21 серпня? Ні райком, ні міськком не виявили бажання висловити позицію»⁵⁷.

На відміну від бездіяльності обласних депутатів Закарпаття, очолюваних колишнім першим секретарем обкому М.Волощуком, міські народні обранці вже 19 серпня 1991 р. виступили з протестом. Серед міського депутатського корпусу путчистів підтримувала голова Ужгородського осередку Товариства карпатських русинів З.Митровка⁵⁸. 20 серпня на Театральній площі в обласному центрі відбувся мітинг, котрим керували депутати В.Бедь і І.Герц. 21–24 серпня подібні акції пройшли в Мукачеві, Хусті, Перечині, Міжгір'ї, Волівці, Тячеві, Рахові, Сваляві⁵⁹. 30 серпня в Ужгороді демонтовано пам'ятник В.Леніну⁶⁰. Згідно з розпорядженням обласної ради №320 від 12 вересня 1991 р., запрацювала ліквідаційна комісія щодо звільнення партійних працівників і націоналізації майна КПУ. Її очолювали керуючий справами облвиконкому М.Попович та завідувач господарським відділом М.Волошин. 19 вересня активи Закарпатського обкому було передано на баланс обласного, міських і районних виконкомів. Партійний архів перейшов у відання облдержархіву, готель «Дружба» утворив орендне господарство, видавництво «Радянське Закарпаття» передано управлінню преси, обкомівський громадсько-політичний центр опинився в розпорядженні економічного факультету Ужгородського державного університету, 165 тис. руб. партійних коштів переведено на баланс Національного банку України⁶¹.

⁵³ Берекета Б. Комуністи санкціонували переворот // Там само. – С.2.

⁵⁴ Андриюк І. Нечиста сила показувала? // Там само. – 30 серпня. – С.3.

⁵⁵ Ганич В. Кожному дадуть оцінку люди // Вісті Ужгородщини. – 1991. – 31 серпня. – С.1.

⁵⁶ Державний архів Закарпатської обл. (далі – ДАЗО). – Ф.1. – Оп.36. – Спр.9. – Арк.60.

⁵⁷ Вісті Ужгородщини. – 1991. – 27 серпня. – С.1.

⁵⁸ Там само. – 31 серпня. – С.2.

⁵⁹ Там само. – 27 серпня. – С.1.

⁶⁰ Пасічний П. Боже, дай єдності і розуму! // Там само. – 31 серпня. – С.1.

⁶¹ ДАЗО. – Ф.1. – Оп.36. – Спр.50. – Арк.2–8.

Ще 15 серпня 1991 р. всі комуністичні організації Чернівецької обл. відрепортували про виконання постанови ЦК КПУ щодо посилення впливу на соціально-політичну ситуацію⁶². 19 серпня о 7-й год. відбулася нарада в обласному управлінні КДБ, учасники якої висловилися на підтримку ДКНС. О 8-й год. в обласному комітеті КПУ пройшли збори, очолювані першим секретарем обкому Є.Дмитрієвим. Сюди прибули компартійні керманічі всіх рівнів, а також генерали армії, МВС і КДБ. Ішлося про те, що якщо обласні комуністичні та силові керівники виступають на позиціях ЦК КПУ, то вони повинні виконувати розпорядження ДКНС. Наголошувалося що й голови районних рад народних депутатів є комуністами, тож у такий час повинні бути разом із партією. Постанови московських заколотників надрукували обкомівська газета «Радянська Буковина» та деякі партійні «районки».

Однак 19 серпня 1991 р. на майдані Незалежності у Чернівцях НРУ й УРП розпочали безстрокову акцію з гаслами «Ганьба московській хунті!», «Волю людині, волю Україні!». Того ж дня об'єднання демократичних сил «Злагода» ухвалило заяву, у котрій засудило дії путчистів («новоявлені лідери ДКНС викинули з купелі народжене в муках демократичне дитя»)⁶³. Спроба громадських діячів виступити на телебаченні успіху не мала. Відповідне прохання голови секретаріату місцевої філії НРУ В.Клима, висловлене голові обласної ради І.Гнатишину, було залишене без уваги⁶⁴. Тоді ж директор місцевої телевізійної асоціації ТВА Є.Бабин розпорядився взагалі припинити трансляцію місцевих телепередач⁶⁵. Головний редактор газети обласної ради «Буковинське віче» В.Колодій відмовився публікувати розпорядження ДКНС і подав у відставку. Два номери з документами заколотників підписував його заступник – колишній обкомівський працівник Чабан⁶⁶. 20 серпня очільник обласної ради І.Гнатишин не оголосив її позачергове засідання, а керівник міської ради Г.Гродецький звернувся до жителів міста з проханням зберігати спокій та покластися на рішення республіканських органів.

21 і 22 серпня 1991 р. біля міської ратуші Чернівців пройшли мітинги під гаслами «Демократію врятували демократи, а комуністи сиділи в лопухах!», «Єльцин, ми з тобою!», «Хунту за ґрати!», «Газети “Радянська Буковина” й “Буковинське віче” є органами ДКНС!»⁶⁷. Схожі акції впродовж 20–27 серпня прокотилися Путилою, Сторожинцем, Новоселицею, Кіцманем, Хотинном, Вижницею, Сокирянми, Глибокою⁶⁸. 26 серпня голова обласної ради змушений був зупинити діяльність комуністичних органів та вихід партійної преси у зв'язку з розслідуванням щодо причетності парткерівництва до путчу⁶⁹. Відповідну комісію очолював В.Бабух⁷⁰. Начальники обласних управлінь МВС С.Іваницький, охорони державних таємниць у пресі – Г.Кілінкевич, КДБ – І.Пікуза виправдовувалися, що, мовляв, у дні заколоту працювали у звичному режимі. 28 серпня над обласною та міськрадою радами замайоріли національні прапори. Згодом було демонтовано пам'ятник В.Леніну⁷¹.

⁶² Державний архів Чернівецької обл. (далі – ДАЧО). – Ф.1. – Оп.60. – Спр.451. – Арк.46–72.

⁶³ Кияк Т. Відстояти демократію // Чернівці. – 1991. – 23 серпня. – С.2.

⁶⁴ Кобевко П. Хроніка подій смутного часу на Буковині // Час. – 1991. – 23 серпня. – С.3.

⁶⁵ Чернівці. – 1991. – 23 серпня. – С.1.

⁶⁶ Кобевко П. Контрреволюція повзе по Буковині // Час. – 1991. – 30 серпня. – С.2.

⁶⁷ Кобевко П. Хроніка подій смутного часу на Буковині // Там само. – 23 серпня. – С.1.

⁶⁸ Чернівці. – 1991. – 23 серпня. – С.1.

⁶⁹ Кобевко П. Контрреволюція повзе по Буковині. – С.2.

⁷⁰ Калита В. То, все таки, хто є ху? // Час. – 1991. – 6 вересня. – С.2.

⁷¹ Час. – 1991. – 6 вересня. – С.1.

Обласну комісію щодо звільнення партійних працівників очолював В.Ковбас. Вона увільнила від виконання обов'язків партапарат, зберігши за ним усі права за трудовим законодавством⁷².

12 жовтня 1991 р. сесія Чернівецької обласної ради затвердила рішення про націоналізацію обкомівського майна. 28 жовтня розпорядженням виконкому утворено комісію у складі 12 осіб, яку очолювали К.Нікітович і А.Резнік. Приміщення обкому перейшло в розпорядження облвиконкому та Чернівецького державного університету. Обкомівський громадсько-політичний центр трансформовано в обласний центр школярів і молоді, газети «Радянська Буковина», «Буковинське віче» та районну компартійну пресу реорганізовано у видання відповідних рад і громадсько-політичних організацій. Транспорт було розподілено між управліннями освіти, охорони здоров'я та культури. За рішеннями районних рад майно райкомів переходило у відання райвиконкомів, котрі ухвалили постанови про припинення діяльності парторганізацій, декомунізацію районних установ і націоналізацію партійного майна. Наприклад, таку ухвалу 31 серпня прийняв до виконання голова Хотинського райвиконкому С.Скрипник⁷³.

Таким чином, для західноукраїнських обласних комітетів КПУ виступ ДКНС був очікуваним і бажаним. Обкомівці виразно розуміли, що в разі перемоги було б не допущено проголошення самостійності України та збережено СРСР. Тому від початку 1991 р. компартійне керівництво у західних областях УРСР сподівалося на силовий реванш. Утім воно не передбачало, що путч відбудеться так недолуго. До того ж партійна номенклатура дедалі більше усвідомлювала: радянська влада зруйнувала себе настільки, що втратила підтримку не лише місцевого населення, а й навіть комуністичного середовища. Боязке втілення розпоряджень заколотників наштовхувалося на активний спротив патріотично налаштованої громадськості регіону, котра вже розглядала Україну як незалежну державу й вимагала лише конституційного закріплення самостійності. Тому фіаско путчистів було справою часу. Участь компартійного апарату західних областей УРСР у заколоті ДКНС підтвердила її проросійське, а отже антиукраїнське спрямування, що не в останню чергу поставило КПУ поза законом, трансформувавши її у злочинну політичну організацію.

REFERENCES

1. Chura, V. (2013). Rol oblastnykh komitetov KPSS v sobyttyakh avgusta 1991: istoricheskij opyt Zapadnoj Ukrainy. *Znanie. Poniimanie. Umenie: Nauchnyj zhurnal Moskovskogo gumanitarnogo universiteta*, 2, 129–135. Moskva. [in Russian].
2. Chura, V. (2014). Uchast oblasnykh komitetiv KPU Halychyny u zakoloti DKNS yak chynnyk stanovlennia instytutu Prezydenta v Ukraini. *Proceeding International Conference "Instytut Prezydenta Ukrainy v systemi derzhavnoi vlady Ukrainy"*. 17 sichnia, 258–262. [in Ukrainian].
3. Chura, V. (2016). Uchast lviivskoho kompartaparatu u zakoloti DKNS. *Istorychni pamiatky Halychyny: Proceeding of the 6th Conference istorychnoho fakultetu Lvivskoho natsionalnogo universytetu im. Ivana Franka*. 4 bereznia, 248–254. [in Ukrainian].
4. Kulchytskyi, S. (1994). Partiino-radianskyi aparat u systemi vlady. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 6, 3–15. [in Ukrainian].
5. Kulchytskyi, S. (1996). Znyshchennia totalitaryzmu – holovnyi pidsumok horbachovskoi perebudovy. *Perebudova: zadum i rezultaty v Ukraini (do 10-ricchbia probolobshennia kursu na reformy)*. *Proceeding Scientific and Theoretical Seminar*, 3–6. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Muravyskyi, O. (2011). *Zakbidni zemli Ukrainy: sbliakh do nezalezhnosti (1985–1991)*. Lviv. [in Ukrainian].
7. Todd, E. (2004). *Posle imperii*. Moskva. [in Russian].

⁷² ДАЧО. – Ф.1. – Оп.60. – Спр.495. – Арк.4–20.

⁷³ Хотинські вісті. – 1991. – 31 серпня. – С.2.

Vasyl CHURA

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Professor at Department of the Local History,
I. Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine), vschbox@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0464-0086>

Vasyl MARCHUK

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Head of Department of the Political Institutions and Processes,
V. Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine), vmarchuk@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3992-8530>

Participation of the Party-State Establishment of the Ukrainian SSR Western Regions in the Putsch of the State Committee on the State of Emergency (August 1991)

Abstract. The purpose of the study is to find out the reasons for the support of the leading communist party apparatus of the western regions of the UkrSSR for the Moscow putsch led by the State Committee on the State of Emergency (SCSE), as well as factual reconstruction of the events and consequences of the coup failure in the context of restoring Ukrainian independence. **The methodological basis** of scientific intelligence is based on a rational step in compliance with the principle of historical objectivity. The study used methods of critical and structural analysis and classification, systematization and verification of unpublished archival sources and field material. **The scientific novelty** of the obtained results is formed on the documents of one republican and seven regional archives, as well as the columns of communist and democratic periodicals and interviews with contemporaries and participants of the events. Based on them, the little-known facts related to the reception of the coup at various levels of the then Soviet society were reconstructed. The key attention is paid to the unexplored perception by local communist elites of an attempt at armed revenge in the face of their loss of pro-government status. **Conclusions.** After the liberation of the western Ukrainian regions from the communist monopoly on political power as a result of the defeat of party nominees in the 1990 elections, the local party apparatus retained hope for revenge only with the forceful support of the union center. Therefore, unlike ordinary communists and supporters of the National Communist Democratic Platform, after the illegal proclamation of power by the SCSE in August 1991, the top regional leadership became the focal points for the implementation of the insurgents' instructions. It was the only one to receive their first secret orders, recognize the state of emergency and call on the public to avoid acts of disobedience. Moreover, local party elites made plans to carry out the orders of the putschists and encouraged the heads of law enforcement, administrative and economic institutions to obey them. However, the anti-communist resistance, led by democratic councils, national parties and public associations, stood in the way. He positioned himself as a state-builder, as last year's local elections were won by Ukrainian political forces, which saw the Declaration of State Sovereignty of Ukraine as a restoration of its state independence. Thus, the coup attempt led by the SCSE in the western Ukrainian regions was a priori doomed to failure. The participation of the leading partocracy in the putsch outlawed the Communist Party of Ukraine, completed the disintegration of grassroots structures, caused the nationalization of property and transformed it into a criminal political union that opposed the restoration of Ukraine's independence.

Keywords: western regions of the UkrSSR, communist authorities, State Committee on the State of Emergency (SCSE), putsch, national movement, statehood.